

Maciej Hartliński

TEORETYCZNE ASPEKTY PRZYWÓDZTWA POLITYCZNEGO W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNEJ AFRYKI

THEORETICAL ASPECTS OF POLITICAL LEADERSHIP IN AFRICA'S CONTEXT

Podjęcie tytułowej tematyki wymaga udzielenia odpowiedzi na podstawowe pytanie, czym jest przywództwo polityczne i jaką odgrywa rolę w dyskursie politologicznym. Istotnym elementem jest uwidocznienie problemu na ile jednostka lub jej otoczenie wpływa na pojawienie się przywódców politycznych oraz w jaki sposób teoria daje wskazówki do uchwycenia momentu wyłonienia się przywódcy. Nie można pominąć motywów, jakie kierują przywódcami i ich zwolennikami ku pełnieniu tych ról. Ważnym elementem jest przedstawienie uwarunkowań kulturowych wpływających na cele i funkcje przywództwa politycznego.

Postrzeżenie problematyki w kontekście współczesnej Afryki wymusza szerokie spojrzenie poprzez różnorodność i bogactwo kulturowe tego kontynentu i wpływie tych czynników na politykę. Kwestią zasadniczą jest uwzględnienie dużego zróżnicowania systemów politycznych i reżimów, jakie tam występują. Obecność państw opierających się na zasadach demokratycznych należy do mniejszości. Istotnym czynnikiem jest wieloetniczność i oparcie systemu spo-

łecznego na pochodzeniu oraz wyznawanej religii, a także uwarunkowaniach kulturowych.

W związku z powyższym, określenie teoretycznych ram do badań nad przywództwem politycznym w kontekście współczesnej Afryki skutkuje przybliżeniem tych zagadnień, które w swej istocie uwzględniają zróżnicowanie. Pozwalają na zastosowanie ukazanych metod i narzędzi analitycznych bez względu na przyjęty cenzus – geograficzny, państwowy, religijny czy plemienny. Tym samym, tworząc perspektywy przejścia do pogłębionych studiów empirycznych nad królami, prezydentami, przywódcami wojskowymi czy plemiennymi. Wszystkimi typami przywództwa politycznego możliwymi do uchwycenia we współczesnej polityce na tytułowym kontynencie¹.

To wszystko pozwoli na zrealizowanie celu opracowania, jakim jest uwidocznienie najważniejszych zagadnień w badaniach nad przywództwem politycznym, przydatnych do analizy bądź to poszczególnych przypadków, bądź całościowego ujęcia w skali kontynentu. Poniższe rozważania pretendują wyłącznie do ukazania złożonej perspektywy, jaką powinien uwzględnić badacz w analizach przywództwa politycznego.

Robert Dahl i Deane Neubauer stwierdzają, że prawdopodobnie żadne z pytań nie jest tak istotne i nie stanowi centralnej osi dla politycznego dyskursu jak kwestia przywództwa politycznego, gdyż we wszystkich społeczeństwach politycznych ktoś panuje, a inni temu panowaniu podlegają².

¹ Inne rozważania nt. przywódców politycznych w Afryce dotyczą różnorodnych czynników wpływających na ich pojawienie się oraz trwanie. L. Adamolekun, *Political Leadership in Sub-Saharan Africa: From Giants to Dwarfs*, „International Political Science Review” 1988, No. 9, s. 95–106; F. Buntman, T. Huang, *The Role of Political Imprisonment in Developing and Enhancing Political Leadership: A Comparative Study of South Africa’s and Taiwan’s Democratization*, „Journal of Asian and African Studies” 2000, No. 35, s. 43–66; H.H. Smythe, *Africa’s New Political Leaders*, „American Behavioral Scientist” 1959, No. 2, s. 17–19.

² R. Dahl, D. Neubauer, *Readings in Modern Political Analysis*, New York 1968, s. 251 za: B. Kellerman, *Introduction*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986, s. XIII.

Według Roberta C. Tuckera polityka ze swej istoty i natury jest przywództwem społeczności politycznej i cała aktywność w jej ramach może być zaliczona do procesu przywództwa politycznego³.

Barbara Kellerman zwraca uwagę na odróżnienie przywództwa politycznego od innych form przywództwa. Zazwyczaj przywódcy polityczni biorą udział w podejmowaniu decyzji politycznych, zaś ich legitymizacja wynika z zajmowania wysokich stanowisk ze swej istoty mających za zadanie dokonywanie wyborów i wskazywanie kierunków działania⁴.

Bruce Mazlish zauważa, że nie ma przywództwa dla wszystkich i zawsze, zaś potencjalny przywódca musi znaleźć odpowiednie okoliczności i grupę, której będzie przewodził⁵.

Jean Blondel uznaje, iż przywództwo polityczne, zwłaszcza te na poziomie władzy państwowej, zajmuje specjalną pozycję i jest przez to bardziej widoczne oraz ważne⁶. Przywódca polityczny jest najbardziej wyeksponowaną osobą w polityce wewnętrznej i zewnętrznej, a także jest najbardziej powszechnym, uznanym i najszerszej komentowanym oraz omawianym elementem życia politycznego⁷.

Glenn D. Paige zwraca uwagę, że naukowe podejście do przywództwa politycznego jest wyzwaniem dla całej dyscypliny nauki o polityce⁸. Wskazuje on również, że bez względu na rozpatrywany poziom, wieś, miasto czy kraj, a także w tym przypadku Afryka to przyglądanie się wnikliwie temu środowisku możemy rozpocząć od

³ R.C. Tucker, *Politics as Leadership*, London 1981, s. VII.

⁴ B. Kellerman, *Leadership as a Political Act*, w: *Leadership. Multidisciplinary Perspectives*, ed. by B. Kellerman, New Jersey 1984, s. 71.

⁵ Argumentuje, że bez francuskiej rewolucji nie byłoby Maximiliena Robespierre'a, bez wybuchu amerykańskiej wojny domowej nie byłoby Ulissesa Granta. B. Mazlish, *Leader and Led*, w: *Political Leadership. A Source Book...*, s. 276.

⁶ J. Blondel, *Political Leadership. Towards a General Leadership*, London 1987, s. 1.

⁷ Ibidem.

⁸ G.D. Paige, *The Scientific Study of Political Leadership*, New York – London 1977, s. 1; 7–10.

pytania, kim są przywódcy polityczni i jak wpływają na życie społecznie oraz jakie formy przywództwa politycznego mogą występować⁹.

Lewis J. Edinger kieruje uwagę na wielość układów i konwersję między przywódcą politycznym a zwolennikiem – może się zdarzyć, iż zwolennicy staną się przywódcami, a przywódcy staną się zwolennikami, ponadto osoby będące przywódcami w jednej sytuacji, w innej będą już zwolennikami¹⁰. Uwzględniając także zróżnicowanie w odniesieniu do społeczeństw, w jakich bada się przywódców politycznych pojawia się potrzeba wskazania na kierunki badań¹¹:

1. Skupienie na głównych aktorach:

a) analiza elit;

b) studia nad osobowościami przywódców politycznych.

2. Skupienie na interakcjach między przywódcą politycznym i kontekstem:

a) przywódca polityczny jako podmiot (nadający bieg wydarzeniom);

b) przywódca polityczny jako przedmiot (w ramach organizacji);

c) przywódca polityczny w kontekście relacji interpersonalnych (ze zwolennikami lub innymi przywódcami politycznymi).

Bruce Mazlish wyróżnia klasyfikację przywódcy ze względu na jego typ i zaznacza, że podział ten jest szerszy o tyle o ile typów działalności przywódców można wymienić: polityczny; religijny; intelektualny; artystyczny¹².

⁹ Idem, *Introduction. Overview*, w: *Political Leadership. Readings for an Emerging Field*, ed. by G.D. Paige, New York 1972, s. 4.

¹⁰ Edinger L.J., *Editor's Introduction*, w: *Political Leadership in Industrialized Societies. Studies in Comparative Analysis*, ed. by L.J. Edinger, New York – London – Sydney 1967, s. 5.

¹¹ Ibidem, s. 12.

¹² Wskazuje na zagadnienia istotne z punktu widzenia przywódcy politycznego takie jak: tożsamość; wizerunek; ideologia; organizacja. Przywództwo jest kreowaniem, tak własnej tożsamości, jak i zwolenników. Wizerunek może być jednak manipulacją, jednocześnie wskazując dwie kwestie związane z wizerunkiem przywódcy politycznego: wizerunek nie jest czymś zewnętrznym i oderwanym od przywództwa, gdyż jest nieodłączny od jego politycznej tożsamości; wizerunek jest drogą, poprzez którą współcześni mu ludzie postrzegają go. W pierwszym

Robert Elgie podkreśla, że przywództwo polityczne posiada wiele różnych typów i form. Ze względu na sposób sprawowania są to przywództwa: charyzmatyczne; heroiczne; rewolucyjne; innowacyjne; transformacyjne; transakcyjne; personalne; indywidualne; kolektywne; konsensualne; reakcyjne; zarządzające¹³.

Natomiast ze względu na jego miejsce i rodzaj wyróżnia: polityczne (na wejściu); partyjne; gabinetowe; ustawodawcze; opiniotwórcze; biurokratyczne; sądowe; gubernatorskie¹⁴.

Stanley Hoffmann rozpoczyna od zaprezentowania dwóch uwag dotyczących przywództwa politycznego. Po pierwsze, przywództwo polityczne może być rozpatrywane w dwóch perspektywach¹⁵:

- psychologicznej;
- politycznej.

przypadku symbolizuje uczucia: aspiracje oraz obawy swoich zwolenników, a w momencie zejścia ze sceny kolejne osoby rywalizują o miano przywódcy politycznego mogącego go zastąpić. W drugim, wizerunek jest kluczowym elementem relacji ze zwolennikami, a nie jedynie złudnym obrazkiem. Jednakże prawie zawsze jest on oceniany w kontekście przywództwa poprzedników. Przywódca polityczny buduje, więc swoją pozycję częściowo opierając się na ukazywaniu różnic w swoim zachowaniu. Ideologia w procesie przewodzenia jest „świecką wersją religii”, pełną mitów i legend, a która może przetrwać dłużej niż przywódca polityczny. Będąc konstrukcją intelektualną nadaje kształtu przywódcy politycznemu oraz grupie jego zwolenników. Przede wszystkim świadczy jednak o nim, gdyż to on dokonuje selekcji elementów składających się na ideologię. Rola organizacji jest kolejnym ważnym aspektem w procesie przywództwa politycznego, jednakże nie ze względu na badania nad posiadaniem lub brakiem umiejętności organizacyjnych, gdyż najbardziej istotna jest kwestia psychologicznego zapewnienia pewnych potrzeb przez struktury organizacyjne. Niektórzy przywódcy polityczni są teoretycznie i intelektualnie niezwykle sprawni, zaś sprawy organizacyjne powierzają innym. Organizacja umożliwia realizację idei i zapewnia osobisty rozwój, będący niezbędną częścią przywódcy i procesu przewodzenia. B. Mazlish, *Leader and Led...*, s. 276–284.

¹³ R. Elgie, *Political Leadership in Liberal Democracies*, London 1995, s. 4.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ W obu przypadkach sprawdzana jest rola przywództwa politycznego, selekcja oraz definiowanie. Ponadto, główny nacisk jest kładziony na określenie sposobu, w jaki cechy kształtują bycie przywódcą politycznym, a w jakim to pełnienie tej roli kształtuje cechy. S. Hoffmann, *Heroic Leadership. The Case of Modern France*, w: *Political Leadership in Industrialized Societies...*, s. 108.

Z punktu widzenia psychologii badania skupiają się na osobowości przywódcy politycznego, którego zachowanie, przekonania, metody oraz praca świadczą o jego osobowości – są tropem do poznania jego charakteru¹⁶. Z punktu widzenia polityki istotna jest sztuka rządzenia państwem oraz droga, którą przywódca polityczny podąża jako mąż stanu, a także jego relacje ze zwolennikami i przeciwnikami oraz wpływ jaki na nich wywiera¹⁷.

Po drugie, studia porównawcze nad przywództwem politycznym wymagają hipotez (które pozwalają na rozwinięcie typologii) dotyczących wskazania na najbardziej istotne zmienne takie jak¹⁸:

- istotę systemu politycznego: strukturę instytucjonalną oraz legitymizację polityczną¹⁹;
- styl zwierzchnictwa w społeczeństwie, w którym funkcjonuje przywódca polityczny²⁰;
- istotę i zakres zadań wykonywanych przez przywódców politycznych²¹.

¹⁶ Ibidem, s. 109.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, s. 110.

¹⁹ Struktura instytucjonalna: definiuje zróżnicowane role przywództwa politycznego oraz jej ograniczenia; kształtuje technikę rządzenia państwem; dostarcza lub pozbawia prawnej oraz politycznej władzy. Legitymizacja polityczna wskazuje na sposób selekcji i przyzwolenia na sprawowanie władzy. Ibidem, s. 111.

²⁰ Typologia stylów zwierzchnictwa stanowi niezbędny element do stworzenia typologii przywództwa politycznego. Styl zwierzchnictwa politycznego jest relacją w ramach systemu politycznego (w wąskim rozumieniu władzy, interesów i polityki). Studia empiryczne nad sztuką rządzenia państwem muszą dotyczyć relacji między przywódcą politycznym oraz stylem zwierzchnictwa politycznego w ramach społeczeństwa, w którym funkcjonuje. Istotne jest, czy przywódca polityczny jest wyrazicielem istniejącego stylu, czy też dąży do jego zmiany oraz w jaki sposób. Ibidem, s. 110–111.

²¹ Kluczowe są: zamiary przywódców politycznych oparte na ich przekonaniach i hierarchii wartości; system ekonomiczny i struktura społeczna; sytuacja zewnętrzna rozpatrywana pod kątem polityki zagranicznej. Na podstawie tych zmiennych można zbudować różne typologie: pragmatyczna – dogmatyczna; łagodny – gwałtowny; pojedyncza kwestia – całkowity system. Ibidem, s. 111–112.

Oddziaływanie osób (przywódców politycznych), czy to dzięki indywidualnym przymiotom, czy też uwarunkowaniom zewnętrznym, nasuwa pytanie o motywy, jakie kierują nimi w działalności politycznej. Wskazuje to na sześć hipotez traktujących o czynnikach wpływających na osobowość przywódcy politycznego²²: koncepcja kompensacyjna; koncepcja pierwszego sukcesu; koncepcja potrzeby władzy; koncepcja osobowości rewolucyjnej; koncepcja różnicy płci; koncepcja kolejności urodzenia.

Akcent kładzie się także na wpływ prywatnych motywów, ukształtowanych w dzieciństwie poprzez życie rodzinne – w szczególności relacje z ojcem – na podjęcie działalności politycznej²³. Osiągnięcie władzy przez przywódcę skutkuje objęciem analogicz-

²² W pierwszym przypadku chodzi o kompensację poczucia własnej wartości zburzonej w dzieciństwie. Jeśli potencjalny przywódca polityczny osiągnie swój pierwszy sukces poprzez zdobycie zwolenników, będzie kontynuował takie same zachowania w przyszłości opierając swoje dążenia na poszukiwaniu zwolenników. W koncepcji potrzeby władzy istotną rolę odgrywa cała osobowość, kiedy to potencjalny przywódca polityczny odczuwa potrzebę osiągania władzy, zdobywania oraz afiliacji. Osobowość rewolucyjna opiera się na nierozwiązanym konflikcie osobowym uciekając w świat polityki. Otoczenie kulturowe wskazuje różnice w zachowaniu przywódców politycznych płci męskiej i żeńskiej. Według ostatniej koncepcji, o podjęciu roli przywódcy politycznego decyduje kolejność urodzeń w rodzinie, gdzie pierwotni stają się przywódcami w czasie kryzysu, średni w czasach spokojnych, zaś najmłodszy sprawdzają się jako rewolucjonści. G.D. Paige, *The Scientific Study of Political Leadership...*, s. 106–107.

²³ H.D. Lasswell bazując na teorii Freuda transponuje pewne jego konkluzje na świat polityki i zwraca uwagę na ukształtowanie się osobowości w dzieciństwie np. poprzez relacje z ojcem, co ukształtowało stosunek danej osoby do postrzegania sfery publicznej. H.D. Lasswell, *Development of Political Man*, w: *Political Leadership. A Source Book...*, s. 61–69; E.V. Wolfenstein porównując Lenina, Gandiego oraz Trockiego wskazuje ich jako osobowości rewolucyjne i podaje przykłady podobieństw pomiędzy nimi. Konstatuje, że przywódca potrzebuje zwolenników, „którzy przyjdą do niego jako dzieci potrzebujące ochrony i wskazówek”. On zaś w swoich zwolennikach widzi dziecko, którym on sam kiedyś był i dlatego „stara się objąć opieką swoich zwolenników (dzieci) lepiej niż jego ojciec opiekował się nim”. E.V. Wolfenstein, *The Revolutionary Personality*, w: *Political Leadership. A Source Book...*, s. 100.

nie takiej pozycji i relacji z członkami grupy, jak jest w przypadku rodzica i dziecka²⁴.

Przechodząc do problematyki motywów zwolenników, istotnym jest zastanowienie się nad tym, z jakich powodów stają się oni zwolennikami i co nimi kieruje w podążaniu za przywódcami. Barbara Kellerman wskazuje na potrzeby²⁵:

- indywidualne;
- zbiorowe.

W ramach tych pierwszych argumentuje się, że człowiek potrzebuje kogoś, kogo mógłby podziwiać i komu służyć – wybitnego człowieka²⁶. Dodaje się także, że zależność od kogoś i posłuszeństwo (brak wolności) daje poczucie bezpieczeństwa oraz poczucie przynależności i zakorzenienia²⁷, co implikuje poparcie dla systemów autorytarnych nie zaś demokratycznych (w których jednostka jest wolna). Natomiast, siłę posłuszeństwa wobec formalnego autorytetu ukazały w doskonały sposób doświadczenia Stanleya Miligrama, który konkluduje, że posłuszeństwo nie jest jedynie kwestią psychologiczną, ale określa je również forma i kształt społeczeństwa²⁸.

²⁴ W tym kontekście stawia pytanie, jakimi liderami byli rodzice, a jakimi zwolennikami były dzieci? Przybliżyła kwestię „prawo ojca” zwracającą uwagę na osobę ojca i jego rolę w budowaniu osobowości. M.A. Hill, *The Law of Father. Leadership and Symbolic Authority in Psychoanalysis*, w: *Leadership. Multidisciplinary Perspectives...*, s. 26–31.

²⁵ B. Kellerman, *Why Do Followers Follow?*, w: *Political Leadership. A Source Book...*, s. 101–103.

²⁶ Przyznając, że trudno jest wyraźnie określić, kto zasługuje na to miano. Wybitna osoba wpływa na pozostałych na dwa sposoby: poprzez swoją osobowość; poprzez głoszone idee. Jednak, aby móc nosić miano wybitnego (wielkiego) człowieka należy nie tyle posiadać cechy fizyczne, co intelektualne – choć perfekcja w jednej dziedzinie nie pozwala jednoznacznie określić danej osoby jako wielkiego człowieka. S. Freud, *The Great Man*, w: *Political Leadership. A Source Book...*, s. 114–115.

²⁷ E. Fromm, *The Emergence of the Individual and Ambiguity of Freedom*, w: *Political Leadership. A Source Book...*, s. 124.

²⁸ S. Miligram, *The Dilemma of Obedience*, w: *Political Leadership. A Source Book...*, s. 137.

Do potrzeb grupowych determinujących poszukiwanie przywódcy zalicza się potrzebę stabilności, bezpieczeństwa oraz ochrony przed zewnętrznymi zagrożeniami w ramach grupy, co wynika z wewnętrznej potrzeby ludzi do podążania za swoim przywódcą – w ich własnym interesie²⁹.

* * *

Przybliżenie istoty przywództwa politycznego, z punktu widzenia ścisłości terminologicznej, wymaga jego zdefiniowania. Przywództwo jest tematyką obecną przede wszystkim na gruncie dwóch obszarów naukowych. Terminu tego używają badacze zajmujący się problematyką zarządzania zasobami ludzkim w przedsiębiorstwach, skupiając się na efektywności zarządzania personelem. Terminologię tę stosują z powodzeniem również badacze na gruncie nauk społecznych, wykorzystując ją do analizy struktur partii politycznych czy stowarzyszeń działających w obrębie życia politycznego. Pomimo używania tych samych terminów błędem byłoby ich wzajemne utożsamianie ze sobą – przypisywanie tego samego desygnatu i automatyczne wykorzystywanie do analiz politologicznych.

Eksplanacja pojęcia przywódcy politycznego wymaga ustosunkowania się wobec dotychczasowych konkluzji zawartych w literaturze przedmiotu. Rozważania nad tym zagadnieniem można znaleźć już w dziełach starożytnych. O władcach, królach, demagogach i przywódcach można znaleźć wzmianki w pracach takich myślicieli jak Arystoteles³⁰, Machiavelli³¹, Hobbes³² czy Le Bon³³. Dzieła te nie

²⁹ Swoje konkluzje formułuje na podstawie zastosowania zabiegu przełożenia zachowań zwierząt w stadzie (małp, goryli czy szympanсів) na mechanizmy zachowań ludzi w grupach. F.H. Willhoite, *Primates and Political Authority*, w: *Political Leadership. A Source Book...*, s. 140–149, 153–158.

³⁰ Zob. Arystoteles, *Polityka*, Warszawa 2004.

³¹ Zob. N. Machiavelli, *Książę*, Warszawa 1999.

³² Zob. T. Hobbes, *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, Warszawa 1954.

³³ Zob. G. Le Bon, *Psychologia tłumu*, Warszawa 1994.

posiadają jednak wyraźnej definicji pojęć przywództwa, lidera, władzy czy władcy, których używają. Rozwój myśli nad przywództwem politycznym dokonał wyraźnego przyspieszenia w XX wieku, szczególnie w jego drugiej połowie.

Precyzując wspomniane pojęcia należy wyjść od określenia, co to jest przywództwo w ogóle i jakie posiada specyficzne cechy. Odmianny przywództwa można wyodrębnić pod względem powodów, dla których dana jednostka jest uznawana za przywódcę oraz na rodzaj grupy, w jakiej dochodzi do zaistnienia relacji przewodzenia³⁴.

Przegląd dotychczasowych definicji przywództwa wskazuje na cztery zasadnicze rodzaje³⁵. W pierwszym z nich to przywódca wskazuje cele działania swym zwolennikom, stając się inicjatorem poczynań grupy, opierając swą pozycję na osobistych cechach odróżniających go od pozostałych członków, a sprawiających, że to właśnie on pełni taką rolę. Drugi typ uwidacznia potrzebę zwrócenia uwagi na potrzeby ludzi oraz umiejętność przekonania ich do tego, że jedynie ta konkretna osoba jest w stanie je spełnić. W wypadku trzeciego ujęcia, to określona grupa tak kształtuje poczynania swego przywódcy, aby dzięki niemu urzeczywistnić swe cele. Ostatni czwarty typ definicji podkreśla, iż przywództwo jest reakcją na przemiany w środowisku społecznym.

Pojęcie przywództwa, także wobec powyższego podziału, zwraca uwagę na dwie strony relacji – przywódcę i jego zwolenników. Uwidacznia również inne spojrzenie na tę kwestię. Z jednej strony, przywództwo wskazuje na stosunki międzyludzkie. Z drugiej, na indywidualne zdolności jednostki, która przewodzi³⁶. Przywództwo jest więc relacyjne w pojmowaniu całościowym, jako proces grupowy.

³⁴ K. Pałeczki, *Przywództwo jako kategoria teoretyczna i przedmiot społecznych oczekiwań*, w: *Przywództwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, pod red. L. Rubisza, K. Zuby, Toruń 2004, s. 32.

³⁵ M.G. Hermann, *Elementy przywództwa*, w: *Władza i społeczeństwo 2*, wybór i opracowanie J. Szczupaczyński, Warszawa 1998, s. 297.

³⁶ T. Żyro, *Wstęp do politologii*, Warszawa 2004, s. 272.

Zawiera także czynnik psychologicznych uwarunkowań poszczególnych członków grupy lub indywidualnych zdolności jednostki przewodzącej.

Termin przywództwo w ujęciu leksykalnym jest używany w znaczeniu kierowania i narzucania własnej woli pozostałym członkom grupy społecznej, odnosząc je zwłaszcza do przewodzenia w zakresie polityki, między innymi partii politycznej³⁷. W „Małej encyklopedii wiedzy politycznej” definiującej pojęcie przywództwa bez dodania drugiego członu – politycznego – zaznaczone jest, iż dotyczy ono sfery życia politycznego, z czego wynika, że nie ma potrzeby używania drugiego członu.

W „The Encyclopedia of Democracy” wskazuje się, że przywództwo to przewodnictwo grupie, partii lub innemu podmiotowi politycznemu³⁸. Na to, czym jest przywództwo można patrzeć dwojako. Z jednej strony, przywództwo przysługuje z tytułu charyzmy lub inspirowania zwolenników, będąc „niczym mapą dla nowych nie odkrytych obszarów”³⁹. Z drugiej, przywódca powinien również umieć wsłuchać się w chęci swoich zwolenników.

W „The Dictionary of Political Thought” przywództwo jest zdefiniowane jako zdolność rozbudzania zaufania, co do prawidłowości celów, odwagi w ich wspólnym wykonywaniu oraz posłuszeństwa w stawianiu naprzeciw różnym zagrożeniom⁴⁰.

Z kolei w innym ujęciu przywództwo wiąże się z legitymizowaną władzą i egzekwowaniem należytego posłuszeństwa przez jednostkę wobec pozostałych członków danej zbiorowości⁴¹. Definicja ukazująca powyższe elementy kładzie nacisk na wyraźnie dominującą osobę przywódcy, pełniącą swą rolę poprzez dyktat, jednakże posiadającą

³⁷ *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M. Chmaja, W. Sokoła, Toruń 1996, s. 248.

³⁸ R.S. Ruderman, *Leadership*, w: *The Encyclopedia of Democracy. Volume III*, ed. by S. M. Lipset, Washington 1995, s. 725.

³⁹ *Ibidem*, 728.

⁴⁰ R. Scruton, *A Dictionary of Political Thought*, London 1996, s. 303.

⁴¹ K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997, s. 169.

legitymizację, co wskazuje na formalny charakter grupy. Niemniej jednak w wielu innych definicjach przewodzenie jest uznawane za coś sprzecznego z przymusem i jest rodzajem nakłaniania a nie zmuszania do określonych zachowań, które nie są związane z oczekiwaniem członków grupy⁴².

Przywództwo można pojmować głównie jako zdolność podporządkowania sobie jednostek, czy też całych grup oraz kierowanie ich zachowaniem⁴³. Odnosi się ono jednak, z uwagi na procesy historyczne, do przywództwa jako instytucji politycznej. Poruszanie się zaś w obrębie rozumienia tego pojęcia, jako elementu sceny politycznej, wobec powyższego definiowania pozwala na stosowanie go w politycznym jego rozumieniu bez konieczności stosowania przymiotnika dookreślającego.

Wiążąc przywództwo nierozzerwalnie ze sceną polityczną – nie tylko ze względu na dotychczasowe uwarunkowania historyczne – można stwierdzić, iż występuje ono w każdej organizacji o charakterze polityczno-społecznym i związane jest z władzą publiczną⁴⁴. Nie jest natomiast w tym miejscu określone, z jakim rodzajem władzy publicznej, czy to w rozumieniu instytucjonalnym, czy osobowym. Pojawia się tutaj także aspekt sprawowania władzy, co w dalszej części pracy będzie wymagało uszczegółowienia i zdefiniowania pojęcia władzy, także władzy publicznej (państwowej).

Przywództwo po uwzględnieniu powyższych definicji można określić następującymi cechami charakterystycznymi dla niego. Naturalnie posiada konotacje wyraźnie polityczne, jest legitymizowaną formą kierowania i wywierania wpływu na zwolenników będących grupą funkcjonującą na płaszczyźnie politycznej, gdzie w wielu przypadkach przywódca sprawuje władzę polityczną (publiczną). Przywództwo polityczne związane jest z zachowaniami na

⁴² E. Nalewajko, *Protopartie i protosystem? Szkic do obrazu polskiej wielopartyjności*, Warszawa 1997, s. 161.

⁴³ A. Chodubski, *Cywilizacyjne formy przywództwa*, w: *Przywództwo polityczne. Teorie...*, s. 81.

szczeblu władzy państwowej w taki sposób, by ludzie z własnej (lub pozornie własnej) woli ulegali przywódcy i popierali go w działaniach⁴⁴. Zaś samo w sobie przywództwo polityczne, polega na wpływowaniu na zachowanie pozostałych osób działających w sferze politycznej⁴⁶.

Dotychczas przytoczone definicje przywództwa nie zawierały przymiotnika polityczne, pomimo że ich twórcy zaznaczali polityczne konotacje, czy to ze względu na dotychczasowe pojmowanie problematyki, czy też z uwagi na zakres i funkcje działania oraz na sprawowanie władzy.

Można postawić pytanie, czy przywództwo jest tylko i zawsze polityczne?, zaś odpowiedź może brzmieć, że polska tradycja i obecne rozumienie określają to zjawisko jako nierozłączne ze światem polityki i nie jest konieczne dookreślanie go za pomocą przymiotnika polityczne⁴⁷.

Tym, co różni przywódcę politycznego od przywódców innego typu, są zróżnicowane cele działań, do których należy między innymi wyjaśnianie obywatelom procesów politycznych, reprezentowanie interesów danej grupy społecznej czy też reorganizacja gospodarki i systemu prawno-administracyjnego⁴⁸. Kolejnym specyficznym elementem dla przywódcy politycznego jest konieczność realizowania, między innymi, wyżej wymienionych zadań w toku zróżnicowanych warunków społecznych, w których odbywa się polityczne przewożenie⁴⁹.

⁴⁴ J. Boguski, *Przywódtwo i władza. Socjotechniczne aspekty zdobycia i utrzymania władzy*, Ostrołęka 2003, s. 29.

⁴⁵ P. Pawełczyk, *Przywódcą w państwie autorytarnym – w ujęciu socjotechnicznym*, w: *Przywódtwo polityczne. Teorie...*, s. 100.

⁴⁶ J. Iwanek, *Przywódtwo polityczne w systemie demokratycznym*, w: *Przywódtwo polityczne. Teorie...*, s. 110.

⁴⁷ L. Rubisz, *Ideologiczna legitymizacja przywództwa politycznego*, w: *Przywódtwo polityczne. Teorie...*, s. 147.

⁴⁸ U. Jakubowska, *Przywódtwo polityczne*, w: *Podstawy psychologii politycznej*, pod red. K. Skarżyńskiej, Poznań 2002, s. 85.

⁴⁹ U. Jakubowska, *Czym jest przywództwo polityczne?*, w: *Przywódtwo polityczne*, pod red. T. Bodio, Warszawa 2001, s. 37.

„Słownik polityki” przedstawia przywództwo polityczne jako zdolność osoby (rzadziej grupy osób) do kierowania dużymi strukturami społecznymi (na przykład partiami politycznymi) i jest inspirowaniem do działań innych ludzi⁵⁰.

W „Leksykonie politologii” przywództwo polityczne jest charakteryzowane poprzez zestaw następujących pojęć, połączonych w jedną definicję, która po analizie i rozłożeniu na części przedstawia się następująco. Przywództwo polityczne: jest typem sprawowania władzy politycznej; relacją pomiędzy przywódcą a grupą społeczną; umiejętnością zjednywania sobie zwolenników; uaktywnianiem oczekiwań zwolenników i wspólnym dążeniem do ich realizacji; wykorzystywaniem dostępnych zasobów politycznych, instytucjonalnych i psychologicznych do realizacji celów⁵¹.

Z kolei „Mała encyklopedia wiedzy politycznej” zawiera definicję przywództwa politycznego, w której, po wyodrębnieniu elementów, można wyróżnić dlań następujące cechy charakterystyczne: istota dotyczy działań w sferze władzy państwowej; przywódca polityczny nie musi sprawować ani dążyć do zdobycia tej władzy; potrafi on wyrażać zbiorowe cele; posiada umiejętność wpływania na innych, aby ci z własnej woli ulegali jego władzy⁵².

* * *

Teorie dotyczące wyłaniania przywódcy politycznego wskazują na trzy zasadnicze kwestie, które ukazują w odmienny sposób ujawnienie się przywódcy politycznego. Są one próbą wyjaśnienia, kto zostaje politycznym przywódcą, w jakich okolicznościach się to dzieje i co jest przyczyną, że to właśnie ta konkretna osoba a nie inna otrzymuje to miano.

⁵⁰ *Słownik polityki*, pod red. M. Bankowicza, Warszawa 1996, s. 224.

⁵¹ *Leksykon politologii*, pod red. A. Antoszewskiego, R. Herbuta, Wrocław 1999, s. 471.

⁵² *Mała encyklopedia...*, s. 248.

Jedną z prób uzasadnienia powstania przywództwa politycznego jest odwołanie się do osobliwości danej sytuacji. Najistotniejsze są specyficzne okoliczności, uwarunkowania historyczne i określony nastrój emocjonalny⁵³. Wówczas może nastąpić moment, kiedy nawet przypadkowa osoba staje się przywódcą politycznym. Kwintesencją tej teorii jest triada czynników: właściwy moment, określone miejsce i czas. To „duch czasu” sprawia, że określona jednostka staje się przywódcą politycznym, co wobec innych uwarunkowań nie miałyby racji bytu. Teoria ta reprezentuje podejście świadczące o przypadkowości desygnowania danego członka zbiorowości na swego przywódcę⁵⁴.

Drugą koncepcją, dotyczącą zaistnienia przywództwa politycznego, jest teoria wybitnej jednostki odnosząca się do jej indywidualnych zdolności. Osoba taka charakteryzuje się ponadprzeciętną inteligencją, wrażliwością interpersonalną, plastycznością zachowań, urokiem osobistym oraz wysokim poziomem moralnym⁵⁵. Głównym aspektem w przytoczonej teorii jest zwrócenie uwagi na niespotykane powszechnie przymioty osobowościowe i intelektualne osoby, która stała się przywódcą politycznym⁵⁶. Pasja i przekonanie o słuszno-

⁵³ Głównym narzędziem w omawianej teorii są dociekania teoretyczne, przede wszystkim historyków, próbujące uzasadnić, że o wyłonieniu przykładowego przywódcy politycznego zadecydował specyficzny klimat polityczny. Niepowtarzalne okoliczności tworzące określoną rzeczywistość, która staje się podstawą do zaistnienia przywództwa politycznego. Podłożem dla stania się przywódcą politycznym jest aktualny stan na arenie politycznej oraz uwarunkowania emocjonalne społeczeństwa. Stąd badając przywództwo polityczne teoria ta zwraca uwagę na otoczkę polityczną, sytuację w polityce wewnętrznej i zewnętrznej państwa. U. Jakubowska, *Przywództwo polityczne*, w: *Psychologia polityczna*, pod red. K. Skarżyńskiej, Poznań 1999, s. 81.

⁵⁴ Ibidem, s. 45.

⁵⁵ M. Urban, *Mechanizmy legitymizacji przywódców politycznych w świetle teorii i praktyki marketingu politycznego*, w: *Przywództwo polityczne...*, s. 278.

⁵⁶ Związane jest to z prestiżem i oddziaływaniem na pozostałych ludzi. Najistotniejszą sprawą jest ponadprzeciętny sposób wywierania wpływu na pozostałych członków interakcji i łatwość w kierowaniu zbiorowością ludzi. Opisywana teoria skupia swe rozważania na charyzmie przywódcy politycznego. Poprzez przypisanie tej cechy, pozostali członkowie grupy darzą go uznaniem, co

ści swej drogi czynią z osoby charyzmatycznej nieustannego kontestatora sytuacji niezgodnej z jego oczekiwaniami. Często doprowadza to do negowania panującego porządku politycznego, jednocześnie skłaniając swoich zwolenników do niezgadzania się z istniejącym ładem.

Trzecia teoria poruszająca tematykę wyłaniania przywódcy politycznego dotyczy relacji między jego osobą a zwolennikami, gdzie rodzaj tych relacji implikuje zaistnienie przywództwa politycznego. Jest ono w tym ujęciu rezultatem interakcji pomiędzy grupą a jednostką i nosi nazwę teorii interakcyjnej. Specyfiką takiego ujęcia jest pojmowanie cech ilustrujących przywódcę politycznego, które zostały przypisane mu przez grupę osób. Istotą jest tutaj percepcja tych ludzi. To, w jaki sposób postrzegają oni stosunki interpersonalne z przywódcą politycznym, którego są zwolennikiem⁵⁷. Chodzi głównie o jakość tychże stosunków i wpływ, jaki wywierają one na emocje wśród ludzi będących ich stroną. Relacje pomiędzy stronami – w ujęciu teorii interakcyjnej – cechują się komplementarnym rodzajem potrzeb psychologicznych⁵⁸.

w przypadku stanu zagrożenia czy niepewności czyni z niego jednostkę o cechach szczególnie pożądanym. Wśród naukowców zajmujących się tym zagadnieniem zwraca się uwagę na to, iż w przypadku sytuacji stabilnej osoba z charyzmą posiada mniejsze szanse na stanie się przywódcą politycznym. Badania próbujące wyjaśnić specyfikę wyłaniania przywódcy politycznego, koncentrują się przede wszystkim na analizie porównawczej, w której porównuje się przywódcę politycznego z osobami nie noszącymi tego miana. Różnice i podobieństwa pozwalają na syntezę dotyczącą cech występujących w większym nasileniu wśród jednej z badanych grup. U. Jakubowska, *Przywództwo polityczne*, w: *Psychologia...*, s. 82–83.

⁵⁷ U. Jakubowska, *Przywództwo polityczne*, w: *Podstawy psychologii...*, s. 100.

⁵⁸ Związane jest to z systemem wartości każdego człowieka, gdzie uszeregowanie ich według stopnia ważności sprowadza się do odzwierciedlenia tej struktury przez przywódcę politycznego w swych hasłach i działaniach. Poprzez to następuje proces przyciągania się osób posiadających braki w zaspokojeniu pewnych potrzeb z osobami, które reprezentują sobą ich ucieśnienie. W badaniach, dotyczących poglądów i wyznawanych zasad przez przywódców politycznych i ich zwolenników, wyniki w dużej mierze pokrywały się wzajemnie. Występująca korelacja pozwalała na określenie, iż w dużej mierze zachodzi w tym przypadku podobieństwo wartości politycznych. Przywódca polityczny wyraża na forum

Przywódca polityczny nie istnieje przed spotkaniem z grupą, na czele której ma stanąć i dopiero relacje z nią nadają kształt jego przywództwu, a w szczególności wpływają na jego tożsamość, czyli: odkrycie samego siebie; ukształtowanie własnej tożsamości oraz odnalezienie publicznego stylu⁵⁹. Elementy te, co ważne, nie wpływają wyłącznie na odkrywanie własnej politycznej tożsamości, ale w przypadku, gdy mamy do czynienia z wielkim przywódcą, kreuje on również polityczną tożsamość swoich zwolenników łącząc ich w jednolitą grupę⁶⁰. Wielcy przywódcy polityczni umieją jednoczyć ludzi, pomimo iż pierwotnie nie tworzyli oni jednolitej struktury. Co tłumaczy, dlaczego osoby dążące do miana przywódców politycznych często odwołują się do osób niezaangażowanych, aby utworzyć z nich grupę swoich zwolenników.

Przywództwo polityczne nierozzerwalnie wiąże się z funkcjonowaniem wśród ludzi. A co za tym idzie, istotną kwestią jest wypracowanie modelu współpracy. Wykonywanie zadań przez daną grupę wymusza pewne zachowania wiążące się ze sposobem przewodzenia. Styl przywództwa politycznego, można zdefiniować jako sposób komunikowania się przywódcy ze zwolennikami i przeciwnikami⁶¹.

Skupiając się na przywódcach politycznych należy uwzględnić ich ambicje oraz style. W najprostszy sposób można stwierdzić, że każdy przywódca polityczny posiada inne ambicje, inne cele oraz zadania wpływające na podejmowaną działalność, skupiając się na różnych aspektach rządzenia państwem⁶². Co więcej, różnią się tak-

publicznym oczekiwania i poglądy swoich zwolenników dotyczące kwestii politycznych. Poruszając je, kieruje jednocześnie swe działania w stronę ich zrealizowania. U. Jakubowska, *Przywództwo polityczne*, w: *Psychologia...*, s. 92.

⁵⁹ B. Mazlish, *Leader and Led...*, s. 276.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 277.

⁶¹ *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, pod red. B. Szmulika, M. Żmigrodzkiego, Lublin 2003, s. 505.

⁶² Niektórzy premierzy czy prezydenci koncentrują się na „wysokiej” polityce i stronią od „niskiego” jej wymiaru. Preferują bowiem angażowanie się w politykę zagraniczną lub obronną stwarzającą perspektywy reform niż grę partyjną. R. Elgie, *Political Leadership...*, s. 9–10.

że zakresem ambicji i stopniem wprowadzanych zmian. Jedni dążą do wyraźnego wpływu na politykę wewnętrzną oraz międzynarodową, wprowadzenia innowacyjnych zmian, zaś inni nie posiadają aspiracji do zaistnienia w wymiarze przebudowy systemu⁶³. Styl przywództwa politycznego jest odzwierciedleniem drogi, jaką zamierza realizować swoje ambicje⁶⁴.

Styl przywództwa politycznego jest istotny ze względu na swoje związki z kulturą polityczną, gdyż swoją postawą można wskazywać pewne wzorce moralne zachęcając do agresji lub koncyliacji, uczyć poszanowania praw innych lub tolerancji⁶⁵.

Na komunikację pomiędzy członkami grupy wpływ ma przede wszystkim styl przywództwa, jaki jest stosowany⁶⁶. Jego rodzaj implikuje atmosferę panującą w grupie i ma bezpośredni wpływ na komunikację pomiędzy jej członkami, a w szczególności na kontakty pomiędzy współpracownikami a osobą stojącą na czele określonej grupy. To, jak będą one wyglądały ma istotną wartość dla realizacji celów i zadań, jakie stoją przed ową społecznością.

Przywódca polityczny, ze względu na swój status w grupie jest istotnym ogniwem w procesie osiągania wyznaczonych dążeń. Wynika to z tego, że przypisanie tego miana konkretnej osobie wynikało z przekonania zwolenników, że to właśnie ona będzie w stanie zrealizować ich oczekiwania. Wiąże się to z odpowiedzialnością przed swoimi zwolennikami, wiarą w słuszność ich poparcia, co wskazuje na kwestię podmiotu z jakim przywódca polityczny powinien się liczyć⁶⁷. To właśnie określona grupa decyduje bowiem, kogo uważa za swojego przywódcę, a w przypadku niezaspokojenia przez jej

⁶³ Ibidem, s. 10.

⁶⁴ Pomimo że, jak to zostało zaznaczone, każdy przywódca polityczny jest unikalny, to możliwe jest zidentyfikowanie stylów przywództwa za pomocą obserwacji ich zachowań albo opierając się na psychobiografii. Ibidem.

⁶⁵ *Wprowadzenie do nauki...*, s. 499.

⁶⁶ D. Goleman, R. Boyatzis, A. McKee, *Naturalne przywództwo*, Wrocław – Warszawa 2002, s. 73.

⁶⁷ M.G. Hermann, *Elementy przywództwa...*, s. 299.

członków swych motywacji, mogą oni nie aprobować w dalszym ciągu tej osoby jako swego przywódcy⁶⁸.

Style przewodzenia można uporządkować w dwóch kategoriach. Pierwszą z nich jest rozpatrywanie problematyki z punktu widzenia partii politycznej czy też innej organizacji działającej na gruncie polityki, czyli formalnej struktury opierającej się na mechanizmach kierowania.

Drugą kategorią związaną z przyjętą formą komunikacji – czyli stylem przewodzenia – jest kanon uprawiania polityki, wychodzący poza granice związane z wewnętrzną strukturą grupy, której osoba jest przywódcą. Reguły, którymi kieruje się przywódca polityczny, związane są z pełnieniem funkcji publicznych i ustosunkowaniem czy też reakcją na bieżące wydarzenia na arenie politycznej i społecznej.

Pierwszą, węższą kategorią, która dotyczy komunikacji interpersonalnej w formalnej grupie, można wyróżnić trzy klasyczne style kierowania⁶⁹:

- autokratyczny – gdzie przywódca grupy samodzielnie określa cele i zadania przed nią stojące;
- demokratyczny – gdzie przywódca grupy zachęca jej członków do współuczestniczenia w procesie podejmowania decyzji i sposobów osiągnięcia wyznaczonych celów;
- liberalny – gdzie przywódca grupy przenosi punkt ciężkości w procesie podejmowania decyzji i określania celów na grupę, pozwalając na pełną swobodę.

W drugiej kategorii, uwzględniającej styl uprawiania polityki, charakter powiązań ze społeczeństwem oraz państwem, wyodrębnia się cztery style przywództwa politycznego⁷⁰:

- rutynowy – przywódca polityczny bez prób przewidywania następnych wydarzeń, reaguje na obecną sytuację skupiając się na

⁶⁸ U. Jakubowska, *Czym jest przywództwo...*, s. 35.

⁶⁹ *Spółeczeństwo i polityka. Zarys wykładu*, pod red. K.A. Wojtaszczyka, W. Jakubowskiego, Warszawa 2001, s. 82.

⁷⁰ *Leksykon politologii...*, s. 472.

kontynuowaniu dotychczasowego kierunku i wykazanie się poprzez bieżącą sprawność w przewodzeniu;

- integrujący – przywódca polityczny, który prezentuje taki styl przewodzenia charakteryzuje się innowacyjnością, posiadaniem wizji ewolucji stosunków politycznych i społecznych oraz określeniem celów mających ją urzeczywistnić;
- katalityczny – przywódca polityczny wykazuje się aktywnością i kreatywnością. Dysponując możliwością swobodnego tworzenia zasad, wyznacza kierunek polityczny. Pomimo wyraźnej wizji nie jest w stanie wprowadzać jej w życie;
- transformacyjny – przywódca polityczny mający autonomiczną pozycję i określając podstawowe kierunki oraz charakter działań urzeczywistnia cele społeczne.

Style (typy) przywództwa przedstawiane są także w następujący sposób⁷¹: przywództwo rutynowe – jest przypisywane politykowi, który pełni funkcję kierowniczą, pomimo braku siły charakteru i oryginalności stylu działania; przywództwo innowacyjne – cechuje polityka, który dzięki swym zdolnościom wniósł do polityki nowe wartości i styl działania; przywództwo promocyjne – wymienione jako trzecie, jest używane wobec polityka, który samodzielnie stworzył nowe warunki polityczne, czyli stworzył poważną organizację polityczną, czy też państwo.

Kryterium stylu sprawowania władzy umożliwi również wskazanie na przywództwo autorytarne oraz demokratyczne⁷².

Biorąc pod uwagę style osobowe wpływające na zwierzchność nad grupą ludzi, klasyfikacja typów przywódców w Afryce prowadzi do wyróżnienia następujących osobowości⁷³: książe; autokrata; prorok; tyran.

Na styl sprawowania przywództwa wpływ ma charakter komunikacji pomiędzy przywódcą a jego zwolennikami. To, w jaki sposób

⁷¹ *Słownik polityki...*, s. 224.

⁷² *Encyklopedia politologii. Teoria polityki*, pod red. W. Sokoła, M. Żmigrodzkiego, t. 1, Kraków 1999, s. 246.

⁷³ Zob. R.H. Jackson, C.G. Rosberg, *Personal Rule in Black Africa*, Berkeley 1981, za J. Blondel, *Political Leadership...*, s. 27.

są określane cele i realizowane zadania. Obrany styl przewodzenia wpływa na partycypację zwolenników w procesach decyzyjnych. Wobec potrzeby samorealizacji oraz osiągania wyznaczonych celów ma to zasadnicze znaczenie w popieraniu przywódcy politycznego w perspektywie trwania relacji.

* * *

R.C. Tucker bezpośrednio wskazuje na politykę jako tę, która ze swej istoty jest przewodzeniem społeczności⁷⁴. Przywództwo jest potrzebne, wówczas gdy następuje potrzeba koordynowania działań. Przywództwo może być⁷⁵:

- nieformalne – kiedy grupy są małe;
- formalne – gdy są duże i zorganizowane, gdyż wówczas potrzebują struktur. Dla przywództwa politycznego taką strukturą jest rząd.

Istotne jest rozważenie przywództwa po względem tego, kiedy jest ono skuteczne i korzystne, gdyż dla jednych społeczności może być ono korzystne a dla innych nie. Przywództwo polityczne przybiera różne formy⁷⁶:

- skuteczne (rozsądne; konstruktywne; przydatne dla społeczeństwa);
- nieskuteczne (nierozsądne; destruktywne; katastrofalne dla pozostałych).

Zasadnym jest rozpoczęcie od pytania, co przywódcy robią lub próbują robić, w ramach swoich możliwości jako przywódców, oraz jakie funkcje wykonują w procesie wywierania wpływu na swych zwolenników⁷⁷. Wyróżnione zostają trzy funkcje przywództwa⁷⁸:

⁷⁴ R.C. Tucker, *Politics as Leadership...*, s. VII.

⁷⁵ Ibidem, s. 18.

⁷⁶ Ibidem, s. 3.

⁷⁷ Do pozostałych pytań R.C. Tucker zalicza: jak wytłumaczyć, że niektóre osoby, częściej niż inne stają się przywódcami; kim są przywódcy; co potwierdza, że spełniają swoją rolę przywódców; dlaczego ich zwolennicy ich akceptują; jaka jest natura interakcji pomiędzy nimi; jakie są różne formy interakcji pomiędzy przywódcami a zwolennikami. Ibidem, s. 11–13.

⁷⁸ Ibidem, s. 18.

1. Diagnostyczna – oczekuje się od przywódcy samodzielnego zdefiniowania sytuacji grupowej;

2. Ustanawiająca – musi ustanowić plan działań grupowych lub zachowań;

3. Mobilizująca – przywódcy muszą osiągać wsparcie, lub przeważające wsparcie grupy.

R.C. Tucker, powołując się na rozróżnienie reżimów na demokrację i autorytaryzm, zwraca uwagę, że osobowość autorytarna może występować w ustroju demokratycznym i odwrotnie, osobowość demokratyczna funkcjonuje w ustroju autorytarnym⁷⁹. Z perspektywy przywództwa, kluczowym kryterium przy ewaluacji systemu politycznego z demokracji w kierunku autorytaryzmu jest zakres możliwości, jakie posiada społeczeństwo na występowanie przywództwa nieukonstytuowanego⁸⁰. Wyróżnia więc:

- przywództwo ukonstytuowane;
- przywództwo nieukonstytuowane.

Prowadzi to do konkluzji, że systemem jest na tyle demokratyczny na ile pozwala wyłonić się tego rodzaju przywódcom. Co więcej, kiedy ukonstytuowane przywództwo zawodzi ze zdefiniowaniem znaczących okoliczności wymagających podjęcia reakcji, przywódcy nieukonstytuowani mogą zacząć to robić za nich⁸¹. Taki sposób na zdobywanie tej roli jest wówczas nazywany przywództwem

⁷⁹ Przytacza przykład w polityce radzieckiej, gdzie przywódcą był tyrański Stalin oraz wolny od uprzedzeń i otwarty Chruszczow. Ibidem, s. 67–68.

⁸⁰ Najkorzystniejsze warunki do wyłonienia się tego rodzaju przywódców stwarza wolność polityczna, wolny dostęp do mediów i publicznej komunikacji. Z przywódcami takimi mamy do czynienia wówczas, gdy dzięki zdefiniowaniu sytuacji, np. zagrożeń chorobami czy zatruciem środowiska, indywidualnie i niezależnie od głównego nurtu polityki – poza ustanowionymi i uznanymi podmiotami polityki, nawet w sprzeczności z obowiązującymi normami, definiują właściwe problemy, a poprzez możliwość przekazania swoich spostrzeżeń społeczeństwu drogą swobodnego przepływu informacji, zwracają uwagę na kluczowe zagrożenia stojące przed tym społeczeństwem. Ibidem, s. 71.

⁸¹ Ibidem, s. 77.

poprzez ruchy społeczne⁸². W ramach wyłaniania przywódców poprzez aktywność ruchów społecznych wyodrębnione zostają dwa rodzaje przywództwa⁸³:

- reformatorskie;
- rewolucyjne.

Ci pierwsi uznają, iż sytuacja wymaga wyłącznie korekty poprzez zmianę stosowanych praktyk⁸⁴. Drugi, że wobec problemów jedynym wyjściem jest fundamentalna rekonstrukcja społeczeństwa. Przywódcy reformatorscy poszukują zmian poprzez stopniowe i pokojowe przekonywanie, zaś rewolucyjni dążą do uzyskania swych celów na drodze ekstremistycznej, często używając przemocy.

J. Blondel zauważa, że dla istnienia przywództwa musi być grupa, a gdziekolwiek jest grupa tam zawsze występuje forma przywództwa⁸⁵. Jednak ze względu na obszar działania przywództwo polityczne jest pojęciem szerszym niż pozostałe formy przywództwa⁸⁶. Stawia kluczowe pytanie dotyczące współczesnych polityków, mianowicie: „Czy mamy prawo nazywać przywódcami większość tych, którzy sprawują rządy. Czy nie są oni najczęściej zwykłymi zarządcami korzystającymi z atrybutów władzy, ale nie w sposób, który uważamy za słuszny?”⁸⁷.

⁸² W przypadku poparcia przez coraz szersze grupy propozycji zmian powstają ruchy, i jeśli wpływają na życie polityczne zasługują na miano ruchu społeczno-politycznego. Gdy staje się on zorganizowany, choć początkowo nieukonstytuowany, przywódcy uzyskują miano przywódcy ukonstytuowanego. Zaś, gdy doprowadzi to do osiągnięcia władzy państwowej, stają się np. prezydentami. Ibidem, s. 77–78.

⁸³ Ibidem, s. 105–106.

⁸⁴ Przywódcy reformatorscy najczęściej pojawiali się jako szefowie rządów lub w innych rolach przywódczych w organach ustawodawczych lub sędziowskich i sprawowali przywództwo bez inicjowania ruchów społecznych. Ibidem, s. 97.

⁸⁵ J. Blondel, *Political Leadership...*, s. 1.

⁸⁶ Ibidem, s. 15.

⁸⁷ Ibidem, s. 10.

Zasadne jest, więc pytanie, które stawia J. Blondel – czym jest tak na prawdę przywództwo i wyróżnia cztery zasadnicze elementy w jego analizie⁸⁸:

- Pozycję i zachowanie przywódcy;
- Władzę i przywództwo polityczne;
- Elementy przywództwa politycznego;
- Przywództwo i jego otoczenie.

Pełnienie pozycji jest istotne ze względu na fakt, że rzeczywistym przywódcą może być osoba nie stojąca na czele grupy i odwrotnie, osoba pełniąca najwyższą funkcję w strukturach nie musi być przywódcą⁸⁹. A skoro przywództwo jest rodzajem zachowania, pierwszym problemem jest odróżnienie pomiędzy sprawowaniem pozycji a rzeczywistym przywództwem⁹⁰. Choć jest to wzajemne oddziaływanie, może się okazać, iż osoba staje się przywódcą wtórnie, w wyniku zajmowania pozycji.

Zależność pomiędzy władzą a przywództwem politycznym J. Blondel określa uznając, że przywództwo jest zdolnością do zmiany wydarzeń. Sugeruje to zatem ciągłość a nie okazjonalne używanie wpływu na innych – czyli władzy⁹¹. Potwierdza jednocześnie, że władza jest centralnym składnikiem przywództwa i o ile łatwo jest

⁸⁸ J. Blondel zwraca uwagę na podstawowy problem definiowania, jakim są trudności w tłumaczeniu. Dotyczy to znalezienie odpowiednika angielskiego słowa *leader* w pozostałych językach. Przede wszystkim uwzględnienia kontekstu kulturowego, konotacji językowych oraz słów pokrewnych. Ibidem, s. 12–13.

⁸⁹ Ibidem, s. 13.

⁹⁰ Niektórzy przywódcy nie pełnią najwyższych funkcji, a niektóre osoby je pełniące nie są przywódcami. J. Blondel podaje przykłady: w Wielkiej Brytani królowa nie jest politycznym przywódcą (choć w przeszłości miało to miejsce); prezydent w Niemczech także nie jest przywódcą politycznym; sekretarz generalny Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego był przywódcą politycznym, jednak nie tylko w ramach partii, lecz bardziej państwa, gdyż od czasów Stalina, osoby pełniące tę funkcję były uważane za najważniejsze osoby. Ibidem, s. 13–14.

⁹¹ J. Blondel uważa jednak przywództwo polityczne jest rodzajem władzy. Używanej w stosunkach międzynarodowych, obronności czy ekonomii. Ibidem, s. 15.

odkryć kto zajmuje pozycję przywódcy, to już określenie determinantów zachowań przywódcy jest bardziej skomplikowane⁹².

Nieuzasadnione jest jednak stwierdzenie, że na przywództwo składa się wyłącznie pozycja i oddziaływanie jednostki na pozostałych. Jest to coś więcej niż tylko analiza procesu decyzyjnego, gdyż składają się na to zaangażowanie i uczucia pozostałych osób biorących udział w relacjach z przywódcą⁹³.

Przywództwo nie może być oderwane od otoczenia w jakim funkcjonuje, choć stwarza to jednocześnie problemy w jego mierzeniu, ze względu na określenie relacji i zależności w procesie przywództwa⁹⁴. Zajmowanie tej samej pozycji przez różne osoby nie odbywa się nigdy w tych samych okolicznościach oraz przy użyciu tych samych instrumentów, jakimi dysponują⁹⁵. Ponadto, nie są oni wyobcowani i proces ich socjalizacji jest zdeterminowany poprzez otoczenie, w którym funkcjonują.

G.D. Paige stwierdza, że przywództwo polityczne jest relacją między osobami pełniącymi najważniejsze urzędy i ich rywalami, a pozostałymi członkami społeczeństwa, a naukowe poznanie stwarza wyzwania dla całej nauki o polityce⁹⁶.

Analizując przywództwo polityczne należy rozważyć podstawowe czynniki i ich wzajemne zależności⁹⁷.

⁹² Ibidem.

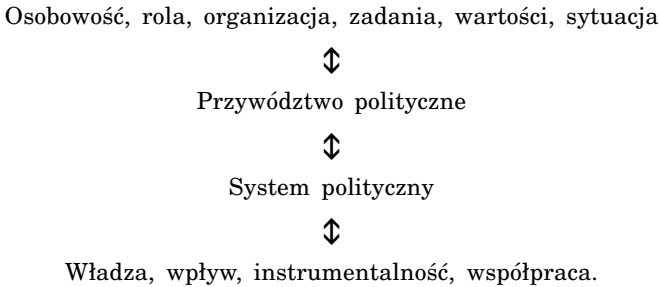
⁹³ Jest to istotna konstatacja, która uwzględnia zwolenników przywódcy oraz ich oddziaływanie na cały proces przywództwa. Nie wyklucza jednak pozostałych osób, z którymi przywódca się styka, i należy więc zaliczyć w tym kontekście również przeciwników czy też osoby neutralne. Istotne jest, aby osoby te uczestniczyły w relacjach z przywódcą. Ibidem, s. 17.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Podaje przykład amerykańskich prezydentów, których zakres władzy był taki sam zarówno w 1880 jak i 1980, jednakże siła i pozycja Stanów Zjednoczonych była różna. Sytuacja ta dotyczy jednak również innych krajów i instytucji, w jakich dochodzi do relacji przywództwa ze względu na zmiany w kontekście. Ibidem.

⁹⁶ G.D. Paige, *The Scientific Study of Political Leadership...*, s. 1.

⁹⁷ Tak więc, podstawowymi elementami kształtującymi przywództwo polityczne jest: osobowość – kluczowym pytaniem nie jest czy przywódcy mają inną osobowość niż ich zwolennicy, lecz raczej jak jest efekt ich osobowości. Wymaga

Rysunek 1. Oddziaływanie czynników na przywództwo polityczne

Źródło: G.D Paige, *Introduction. A Conceptual Framework*, w: *Political Leadership. Readings for an Emerging Field...*, s. 71–81.

Sprecyzowanie miejsca w strukturze systemu społeczno-politycznego, inaczej mówiąc określenie relacji przywódcy z systemem politycznym, jest poruszone w oryginalny sposób przez Aarona Wildavsky'ego w swojej teorii dotyczącej przywództwa, co w jego ujęciu nosi nazwę przywództwa kulturowego. W swych rozważaniach podkreśla fakt, iż kluczowy jest kontekst kulturowy⁹⁸. Rozpoczyna bu-

to jednak współpracy psychologów, psychiatrów politologów oraz przede wszystkim przywódców politycznych; rola – przywódcy polityczni najczęściej zajmują formalne pozycje takie jak król, prezydent, burmistrz oraz uważane jako nieformalne, np. rewolucjoniści. Wydaje się więc istotne podjęcie próby wyjaśnienia koncepcji roli w studiach nad przywództwem politycznym z wyłączeniem charakterystyki osobowości ludzi zajmujących wymienione pozycje; organizacja – przywódcy polityczni powinni być badani przy uwzględnieniu małych grup (rodzina, frakcja polityczna), dużych organizacji (partia, biurokracja) czy też grup społecznych (wyborców, grup interesu, elit). Dlatego każdy przywódca winien być postrzegany w ramach organizacji; zadania – przywództwo polityczne jest powiązane z problemami takimi jak pokój, ubóstwo, przestępczość, wpływającymi na priorytety, jakich podejmuje się przywódca polityczny; wartości – istotne jest czy przywódcy polityczni są liberałami, konserwatystami czy może socjalistami. Wiąże się to z normami, jakie posiadają, a te z kolei wpływają na ich działalność; sytuacja – wyznaczana jest przez uwarunkowania otoczenia, takie jak ekonomiczne, społeczne czy kulturowe właściwości otoczenia, w jakim funkcjonuje przywódca polityczny. G.D Paige, *Introduction. A Conceptual Framework*, w: *Political Leadership. Readings for an Emerging Field...*, s. 71–81.

⁹⁸ A. Wildavsky, *Kulturowa teoria przywództwa*, w: *Władza i społeczeństwo...*, s. 284–286.

dowanie teorii od stwierdzenia, że „przywództwo jest funkcją ustroju bądź kultury politycznej”⁹⁹.

Ustalając, jakie rodzaje ustrojów politycznych wiążą się z danymi typami przywództwa, można określić, jak dynamizm danej jednostki wpłynął na zmianę układu władzy¹⁰⁰. Dzięki takiemu podejściu badawczemu można dokonać oceny cech liderów, ich osiągnięć oraz wzajemnego oddziaływania w relacjach ze zwolennikami¹⁰¹. A. Wildavsky odnotowuje dalej, że ustrój polityczny ma swoje odzwierciedlenie w stylu kierowania społecznościami przez przywódcę. Uważam – jak sam pisze – że jeżeli znany jest typ ustroju, można przewidzieć, jaki rodzaj przywództwa najczęściej będzie z nim powiązany¹⁰².

Tak więc do dalszego zagłębienia się w tematykę, potrzebne jest wyróżnienie ustrojów, które są powiązane z kulturą polityczną, co pozwoli na przybliżenie się do meritum sprawy. Ustrojów – w rozumieniu A. Wildavsky’ego – czyli relacji władzy pomiędzy jednostkami¹⁰³. W związku z tym kolejnym krokiem jest wyodrębnienie czterech podstawowych typów kultury politycznej scharakteryzowanych poprzez siłę grupy oraz wielość obowiązujących w niej reguł¹⁰⁴. Są to kolektywizm, czyli silna grupa o wielu normach. Solidaryzm charakteryzujący się silną grupą z nielicznymi regułami. Indywidualizm z niewielką liczbą reguł i słabymi powiązaniem wewnątrz grupy. Autorytaryzm posiadający nieostre granice wspólnoty z silnymi regułami.

Oprócz usystematyzowania kultur politycznych dokonane zostaje również przyporządkowanie każdemu rodzajowi kultury politycznej obowiązującego w niej ustroju politycznego. Klasyfikacja ta wygląda następująco:

⁹⁹ Ibidem, s. 277.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Ibidem, s. 278.

¹⁰³ Ibidem, s. 280.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 278.

- kolektywizm – hierarchiczność;
- solidaryzm – równość;
- indywidualizm – rynek;
- autorytaryzm – fatalizm.

Poprzez przedstawioną powyżej charakterystykę ustrojów A. Wildavsky przybliży się do zaprezentowania swych poglądów na temat przywództwa: spojrzenia na nie oraz na ustrój polityczny jako na dwie zależne od siebie kwestie; postrzegania przywództwa jako pewnej funkcji ustroju z uwzględnieniem następujących zagadnień¹⁰⁵. Są to:

- zakres przywództwa – liczba spraw do rozstrzygnięcia;
- ciągłość przywództwa – czas sprawowania zwierzchności.

Uwzględniając rodzaj kultury politycznej oraz dotychczasowe rozważania na temat ustrojów politycznych, stylów przewodzenia, a także zakresu i ciągłości przewodzenia A. Wildavsky dochodzi do wyodrębnienia:

- systemów przywódczych (ustrój hierarchiczny oraz fatalistyczny);
- systemów antyprzywódczych (ustrój równościowy oraz rynkowy).

Autor kulturowej teorii przywództwa widzi problematyczność w występowaniu przywództwa w danym ustroju, biorąc pod uwagę czynnik zapotrzebowania oraz poparcia dla niego. Konflikt pojawia się w momencie braku spójności pomiędzy wspomnianymi przesłankami. W ustroju hierarchicznym oraz rynkowym zapotrzebowanie oraz poparcie znajdują się na takich samych poziomach, co implikuje równowagę polityczną w owych systemach. W ustroju równościowym oraz fatalistycznym występuje dysproporcja pomiędzy zapotrzebowaniem a poparciem dla przywództwa, co skutkuje brakiem równowagi w tychże systemach politycznych. Hierarchiczność oraz rynek charakteryzują się równowagą. Natomiast równość i fatalizm takowej nie posiadają.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 279.

* * *

Polityka ze swej istoty będąca procesem przewodzenia i podejmowania kluczowych decyzji dla danej społeczności ukazuje znaczenie przywódcy politycznego jako osoby odpowiedzialnej za diagnozę sytuacji, ustanowienie planu działania oraz pozyskanie i mobilizację zwolenników.

Definiowanie przywództwa politycznego uwidacznia, jak wiele kwestii terminologicznych pozostaje do uregulowania. Z jednej strony zwraca się uwagę, na relacje między przywódcą politycznym a jego zwolennikami, z drugiej zaś, skupia się na indywidualnych przymiotach tożsamych dla danej jednostki.

Typy i formy przywództwa politycznego są klasyfikowane ze względu na jego występowania w różnych segmentach działalności politycznej. W badaniach należy bowiem skoncentrować się na głównych aktorach bądź na interakcjach pomiędzy nimi a zwolennikami. W analizie problematyki istotnym elementem jest uchwycenie specyfiki otoczenia oraz przybliżenie istoty systemu politycznego, struktury instytucjonalnej, sposobu wyłaniania przywódców i narzędzi, jaki dysponują pełniąc swoje funkcje. Ponadto, ważne jest określenie zadań i funkcji, które powinni wykonywać, oraz prerogatyw formalnie im przysługujących.

Teorie wyłaniania przywódców politycznych eksponują trzy odmienne podejścia. Skupiają się na kwestii odpowiednich uwarunkowań, zdolnościach osobistych bądź na relacjach z pozostałymi osobami. Z pewnością interesująca nas problematyka wiąże się nierozdzielnie z funkcjonowaniem wśród ludzi i dlatego komunikacja między stronami tej relacji skutkuje określaniem jej mianem stylu. Rozróżnia się bowiem, czy dana strona określa cele i zadania dla grupy, a także na ile przywódca polityczny charakteryzuje się innowacyjnością, a na ile rutyną.

Teoretyczne koncepcje badań uwidaczniają potrzebę uwzględnienia podstawowych czynników takich jak osobowość, organizacja

czy wartości reprezentowane przez daną osobę. Ważnym pytaniem badawczym staje się kwestia skutecznego albo nieskutecznego przywództwa. Tego czy jest ono np. reformatorskie, czy rewolucyjne. Przede wszystkim sprecyzowanie miejsca w strukturze systemu społeczno-politycznego. Co więcej, określenia obowiązującej kultury w danych społeczeństwie, oczekiwaniach wobec zakresu i ciągłości trwania przywództwa.

Wszystkie te elementy składają się na przywództwo polityczne, a ich poznanie przybliży do wskazania jak wygląda przywództwo polityczne we współczesnej Afryce. Obranie konkretnego przedmiotu badań i poddanie go analizie będzie skutkowało odpowiedzią na pytanie o typy i formy przywódców politycznych funkcjonujących na arenie politycznej tytułowego kontynentu. Sposoby wyłaniania polityków określanych mianem przywódców.

Przybliżając wybrane koncepcje teoretyczne intencją autora było ukazanie dotychczas wypracowanych stanowisk w tej kwestii. Przyczyni się, więc to może do podjęcia inicjatywy badań terenowych na gruncie Afryki. Zawarte konkluzje okażą się przydatne do zbudowania ram teoretycznych, metod i technik badawczych, które będą mogły być wykorzystane do weryfikacji empirycznej.

BIBLIOGRAFIA

- Arystoteles, *Polityka*, Warszawa 2004.
- Blondel J., *Political Leadership. Towards a General Leadership*, London 1987.
- Boguski J., *Przywództwo i władza. Socjotechniczne aspekty zdobycia i utrzymania władzy*, Ostrołęka 2003.
- Chodubski A., *Cywilizacyjne formy przywództwa*, w: *Przywództwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, pod red. L. Rubisza, K. Zuby, Toruń 2004.
- Dahl R., Neubauer D., *Readings in Modern Political Analysis*, New York 1968.
- Edinger L.J., *Editor's Introduction*, w: *Political Leadership in Industrialized Societies. Studies in Comparative Analysis*, ed. by L.J. Edinger, New York – London – Sydney 1967.

- Elgie R., *Political Leadership in Liberal Democracies*, London 1995.
- Encyklopedia politologii. Teoria polityki*, pod red. W. Sokoła, M. Żmigrodzkiego, t. 1, Kraków 1999.
- Freud S., *The Great Man*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.
- Fromm E., *The Emergence of the Individual and Ambiguity of Freedom*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.
- Goleman D., Boyatzis R., McKee A., *Naturalne przywództwo*, Wrocław – Warszawa 2002.
- Hermann M.G., *Elementy przywództwa*, w: *Władza i społeczeństwo 2*, wybór i opracowanie J. Szczupaczyński, Warszawa 1998.
- Hill M.A., *The Law of Father. Leadership and Symbolic Authority in Psychoanalysis*, w: *Leadership. Multidisciplinary Perspectives*, ed. by B. Kellerman, New Jersey 1984.
- Hobbes T., *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, Warszawa 1954.
- Hoffmann S., *Heroic Leadership. The Case of Modern France*, w: *Political Leadership in Industrialized Societies. Studies in Comparative Analysis*, ed. by L.J. Edinger, New York – London – Sydney 1967.
- Iwanek J., *Przywództwo polityczne w systemie demokratycznym*, w: *Przywództwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, pod red. L. Rubisza, K. Zuby, Toruń 2004.
- Jakubowska U., *Czym jest przywództwo polityczne?*, w: *Przywództwo polityczne*, pod red. T. Bodio, Warszawa 2001.
- Jakubowska U., *Przywództwo polityczne*, w: *Podstawy psychologii politycznej*, pod red. K. Skarżyńskiej, Poznań 2002.
- Jakubowska U., *Przywództwo polityczne*, w: *Psychologia polityczna*, pod red. K. Skarżyńskiej, Poznań 1999.
- Kellerman B., *Introduction*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.
- Kellerman B., *Leadership as a Political Act*, w: *Leadership. Multidisciplinary Perspectives*, ed. by B. Kellerman, New Jersey 1984.
- Kellerman B., *Why Do Followers Follow?*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.
- Lasswell H.D., *Development of Political Man*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.
- Le Bon G., *Psychologia tłumu*, Warszawa 1994.
- Leksykon politologii*, pod red. A. Antoszewskiego, R. Herbuta, Wrocław 1999.

- Machiavelli N., *Książę*, Warszawa 1999.
- Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M. Chmaja, W. Sokoła, Toruń 1996.
- Mazlish B., *Leader and Led*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.
- Miligrim S., *The Dilemma of Obedience*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.
- Nalewajko E., *Protopartie i protosystem? Szkic do obrazu polskiej wielopartyjności*, Warszawa 1997.
- Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997.
- Paige G.D., *Introduction. A Conceptual Framework*, w: *Political Leadership. Readings for an Emerging Field*, ed. by G.D. Paige, New York 1972.
- Paige G.D., *Introduction. Overview*, w: *Political Leadership. Readings for an Emerging Field*, ed. by G.D. Paige, New York 1972.
- Paige G.D., *The Scientific Study of Political Leadership*, New York – London 1977.
- Pałeczki K., *Przywódstwo jako kategoria teoretyczna i przedmiot społecznych oczekiwań*, w: *Przywódstwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, pod red. L. Rubisza, K. Zuby, Toruń 2004.
- Pawelczyk P., *Przywódcą w państwie autorytarnym – w ujęciu socjotechnicznym*, w: *Przywódstwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, pod red. L. Rubisza, K. Zuby, Toruń 2004.
- Rubisz L., *Ideologiczna legitymizacja przywództwa politycznego*, w: *Przywódstwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, pod red. L. Rubisza, K. Zuby, Toruń 2004.
- Ruderman R.S., *Leadership*, w: *The Encyclopedia of Democracy. Volume III*, ed. by S.M. Lipset, Washington 1995.
- Scruton R., *A Dictionary of Political Thought*, London 1996.
- Słownik polityki*, pod red. M. Bankowicza, Warszawa 1996.
- Spółeczeństwo i polityka. Zarys wykładu*, pod red. K.A. Wojtaszczyka, W. Jakubowskiego, Warszawa 2001.
- Tucker R.C., *Politics as Leadership*, London 1981.
- Urban M., *Mechanizmy legitymizacji przywódców politycznych w świetle teorii i praktyki marketingu politycznego*, w: *Przywódstwo polityczne*, pod red. T. Bodio, Warszawa 2001.
- Wildavsky A., *Kulturowa teoria przywództwa*, w: *Władza i społeczeństwo 2*, wybór i opracowanie J. Szczupaczyński, Warszawa 1998.
- Willhoite F.H., *Primates and Political Authority*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.

Wolfenstein E.V., *The Revolutionary Personality*, w: *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.

Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce, pod red. B. Szmulika, M. Żmigrodzkiego, Lublin 2003.

Żyro T., *Wstęp do politologii*, Warszawa 2004.

THEORETICAL ASPECTS OF POLITICAL LEADERSHIP IN AFRICA'S CONTEXT

SUMMARY

The politics in its nature is a process of making decisions. This approach emphasis on political leader who is responsible for defining a situation; formulation a plan of action and mobilize followers. Especially in Africa's context those problems are topical. Furthermore, a mosaic of cultures and religions imply wide deliberation on political leadership. It suggests to find that kind of theoretical concepts which are appropriate to analyses this vast subject.

The article analyses three aspects. Firstly, focuses on the relation between political science and study on political leadership. Secondly, the attention is paid on leaders and followers motives for political participation. Finally, author defined political leadership and presents the most suitable theoretical concepts to analyses this topic in Africa's context.

This sort of narrative is dictated by problems of diversity of Africa. The most useful theories showed answers for questions: is political leadership always sensible and affective; what kind of elements should be examines in analyses of political leadership; how features of person and a specificity of political system influence on political leaders; which cultures favour political leadership. All this problems are solved in this article. The conclusions allowed to formulate the basis elements for empirical examine.